

Entre estadis i trinxeres. L'esport i la Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)¹

Xavier Pujadas i Martí

Els treballs sobre la presència d'activitats vinculades a la cultura de masses durant la Guerra Civil espanyola han estat extensos en els casos de la literatura, el teatre, la premsa, la radiodifusió o el cinematògraf. En el cas de l'esport les recerques existents són encara molt generals i descriptives. El desenvolupament d'aquest tipus d'activitats en la rera-guarda catalana, en canvi, va ser extens i amb significats molt diversos en el sí d'una societat –la dels anys trenta– que ja s'havia acostumat al consum de l'esport en els anys de preguerra i que, en una situació extraordinària com aquella, el va incorporar en funció dels interessos i les necessitats pròpies del context. Tot partint de diverses recerques prèvies realitzades entre 1994 i 2005 sobre documentació oficial de la Generalitat de Catalunya i de la premsa general i especialitzada, podem afirmar que l'esport a la Catalunya en guerra fou molt rellevant tant com espectacle com també en la preparació bèl·lica i que jugà un paper destacat des dels punts de vista propagandístic, de solidaritat, estratègic i d'aglutinador social, semblant al d'altres manifestacions de la cultura de masses durant la contesa.

¹ Aquest article reproduceix a grans trets la comunicació que amb el títol “Entre estadios y trincheras. El deporte y la Guerra Civil en Catalunya (1936-1939)” fou presentada pel seu autor al X internacional Congress de l'European Committee for Sport History, l'octubre de 2005 a Sevilla. El text castellà va ser publicat a *Sport and Violence*, Sevilla, Universidad Pablo de Olavide, 2006, i recull les aportacions més destacades del Congrés. En aquell certamen el Grup de Recerca i Innovació Esport i Societat va ser representat per aquest autor i pel

Dr. Sixte Abadía.

Durant les jornades posteriors a l'alçament de les tropes franquistes, la matinada del 19 de juliol de 1936, l'activitat esportiva normal fou paralitzada de manera rotunda en la totalitat de ciutats i municipis catalans. No obstant això, el 24 de juliol es van celebrar a Barcelona els Campionats Infantils de Catalunya de Natació, i també una prova eliminatòria de rem per a l'equip olímpic, que il·lusòriament encara aspirava a assistir als Jocs Olímpics d'Estiu a Berlín².

Aquesta activitat competitiva –que sens dubte responia a la ingènua percepció general d'un conflicte curt i ràpidament asfixiat a tot el país– obriria una nova situació excepcional en l'àmbit socioesportiu: el d'un escenari de guerra. En el cas de la rereguarda catalana, aquesta situació fou intensa, agitada i destacable durant el transcurs de la contesa. Malgrat tot, ha estat encara molt poc tractada per la historiografia espanyola i estrangera³.

Aquest treball se circumscriu en l'àmbit de la història social de l'esport, i parteix d'una llarga investigació prèvia realitzada entre 1995 i 2004, que ha donat com a resultat algunes publicacions (Pujadas, X. i Santacana, C., 1995; Pujadas, X., 2004). De fet, a partir d'algunes monografies prèvies en les quals revisem la naturalesa i l'abast sociopolític de l'esport a la Catalunya d'entreguerres (Pujadas, X. i Santacana, C., 1991 i 2006), ja vam poder aproximar-nos inicialment a la dimensió del fenomen esportiu en el període bèl·lic. En aquest estudi, doncs, intentarem aportar alguns elements d'anàlisi a partir de dues hipòtesis que semblen confirmar-se a partir de la documentació que s'ha tractat:

- a) La presència de les manifestacions esportives en la rereguarda catalana durant la Guerra Civil fou molt rellevant, com a espectacle i també com a preparació per a la guerra.

² *El Mundo Deportivo* (25-VII-1936).

³ En la dècada de 1980 van aparèixer alguns articles de caràcter local coincidint amb el cinquanta aniversari de l'esclat de la Guerra Civil. Altres monografies, més o menys erudites, sobre la història d'algunes entitats esportives fan referències descriptives al període. L'obra de Carlos Fernández (Fernández Santander, 1990) dedica unes quaranta pàgines al futbol durant la contesa, des d'una perspectiva eminentment anecdòtica. En el nostre cas (1992, 1995 i 2004), hem intentat aportar les característiques essencials del fenomen en el cas català.

- b) Va tenir un paper propagandístic, estratègic i d'aglutinador social semblant al d'altres manifestacions de la cultura de masses durant la contesa.

Per a portar-lo a terme, tractem quatre aspectes fonamentals que el fenomen esportiu va jugar entre l'estiu de 1936 i a final de 1938: com a eina de solidaritat i moral de guerra, com a forma d'oci en la rereguarda, com a arma estratègica en el front internacional i com a preparació militar. A diferència d'altres estudis publicats anteriorment, aquí hem obviat el fet d'entrar en la dimensió revolucionària de l'esport català durant els primers mesos de la guerra.

L'esport com a eina de solidaritat i moral de guerra

Si bé s'ha insistit sovint en el paper propagandístic de determinades manifestacions de la cultura de masses en l'escenari de la Guerra Civil –cas de la literatura popular, la premsa, la radiodifusió, el cinematògraf o el teatre (Sala, R., 1993; Mundi, F., 1987)–, pel que fa a l'esport, els estudis que fan referència a aquell episodi tràgic són encara molt escassos i localitzats. No obstant això, les investigacions hemerogràfiques i d'arxiu portades a terme per al cas de la rereguarda catalana ens indiquen que les manifestacions esportives van destacar poderosament en qualitat d'activitats benèfiques, propagandístiques i de solidaritat cap a la causa republicana durant els mesos d'estiu i tardor de 1936, i fins i tot en la primera meitat de l'any 1937. Així mateix, i malgrat la complexa situació social existent durant les primeres setmanes posteriors al cop militar, es pot afirmar amb rotunditat que algunes disciplines esportives com el futbol van mantenir una presència pública ben notable, fins i tot superior a l'habitual, com a conseqüència de l'organització sistemàtica de trobades i competicions de caràcter benèfic, que podia ser comparable a altres manifestacions de la cultura de masses. En aquest sentit, s'han pogut comptabilitzar per als mesos que van d'agost a desembre de 1936, un total de 37 festivals futbolístics, 3 de natació, 3 de ciclisme, 3 de bàsquet i altres activitats similars en disciplines com atletisme, billar, rugbi, boxa, tenis i motorisme, que sumen una xifra de 52 actes solidaris a Catalunya; probablement es produïren en un nombre superior (Pujadas, X., 2004). Durant l'any 1937, aquesta xifra va minvar fins a 8 festivals; indubtablement a causa de l'estabilització del conflicte que va començar a veure's com una guerra llarga, de la represa de les competicions esportives ordinàries que s'havien vist interrompudes pels esdeveniments i de les dificultats derivades de la situació.

Generalment, aquest tipus d'activitats que tenien l'esport de masses com a protagonista es caracteritzaven per la seva emotivitat, per les manifestacions d'afirmació antifeixista dels protagonistes i del públic i per la defensa de la legitimitat de les noves forces socials i polítiques que emergien a la rereguarda. Les activitats que es feien eren festivals benèfics –en benefici dels hospitals de sang, de les milícies o com a homenatge a les víctimes, sobretot a l'inici de la contesa–, i també podien prendre forma de festivals reivindicatius. Per exemple, en el cas dels actes multitudinaris i de les desfilades esportives de l'Onze de Setembre de 1936, aquests van culminar amb una manifestació de les entitats esportives de Barcelona pel centre de la ciutat i amb un partit de futbol entre el F.C. Barcelona i l'Espanyol a l'Estadi de Montjuïc, que va ser seguit massivament. El ciclisme i la natació també van protagonitzar aquell cap de setmana esportiu, que va marcar en l'esfera pública una Barcelona en guerra⁴.

Durant les primeres setmanes, es pot parlar d'una relativa improvitació per part de clubs i institucions esportives a l'hora d'organitzar aquest tipus d'actes en ciutats i capitals comarcals. De fet, podríem parlar d'una triple motivació inicial per entendre la disposició massiva de les associacions esportives: com a resposta a l'agressió militar i donant suport a les institucions democràtiques; com a pretext moral per mantenir l'activitat esportiva pública, tot i la situació dramàtica, i com a substitució de la vida esportiva normal. Per tant, és una justificació per al manteniment del sistema esportiu de preguerra. En aquest sentit, cal entendre el comunicat de la Federació Catalana de Futbol (FCF) de 20 d'agost de 1936: instava els clubs a organitzar, com a mínim, una competició benèfica cadascun. La resposta de les entitats esportives catalanes va ser unànime, fins al punt que el Comitè Central de Milícies Antifeixistes hi va intervenir amb l'objectiu d'aconsellar la limitació d'aquest tipus de festivals en favor de la seva racionalització i per tal d'evitar la competència de públic⁵.

⁴ *El Mundo Deportivo* (14-IX-1936). En els actes del dia 13 de setembre es realitzà una manifestació multitudinària en la qual van desfilars pels carrers de Barcelona una amplíssima representació d'entitats esportives i les milícies catalanes. El punt culminant fou la seva arribada a l'Estadi de Montjuïc. L'acte es tancà amb un partit futbolístic entre els dos grans equips de la capital.

⁵ *El Mundo Deportivo* (15-VIII-1936).

Taula 1. Festivals esportius benèfics a Catalunya (1936-1938)

Any	Localitat	Esport	Objectiu benèfic
1936	Barcelona	Futbol	Hospitals i milícies
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Barcelona	Futbol	“
1936	Mataró	Futbol	“
1936	Sabadell	Futbol	“
1936	Badalona	Futbol	“
1936	Malgrat	Futbol	“
1936	Mataró	Futbol	“
1936	Esparreguera	Futbol	“
1936	Manlleu	Futbol	“
1936	Amposta	Futbol	“
1936	Cornellà de Ll.	Futbol	“
1936	Girona	Futbol	“
1936	Calella	Futbol	“
1936	Vilanova i la G.	Futbol	“
1936	Mollet	Futbol	“

1936	Blanes	Futbol	“
1936	St. Feliu de G.	Futbol	“
1936	Vilassar	Futbol	“
1936	Vilanova i la G.	Futbol	“
1936	Sampedor	Futbol	“
1936	Lleida	Futbol	“
1936	Lleida	Futbol	“
1936	Tàrrrega	Futbol	“
1936	Barcelona (Port)	Natació	“
1936	Barcelona (Montjuïc)	Natació	Promilícies
1936	Barcelona	Bàsquet	Prohospitals
1936	Rubí	Bàsquet	Desconegut
1936	Barcelona (Ciutadella)	Ciclisme	Prohospitals
1936	Barcelona (Ciutadella)	Ciclisme	Desconegut
1936	Barcelona	Ciclisme	Promilícies
1936	La Bisbal	Ciclisme	Socors Roig Internacional
1936	Barcelona (Ciutadella)	Ciclisme	“
1936	Blanes	Billar	Prohospitals
1936	Barcelona	Rugbi	Desconegut
1936	Barcelona	Boxa	Promilícies
1936	Barcelona	Tenis	Desconegut
1936	Barcelona	Atletisme	Desconegut
1936	Barcelona	Cursa motor	Desconegut
1936	Barcelona	Poliesportiu	Desconegut
1937	Barcelona	Futbol	ProFront de Madrid
1937	Barcelona	Ciclisme	Ajut Infantil
1937	Barcelona	Ciclisme	Joventuts Socialistes
1937	Siétamo-Lleida- Tarragona-Manresa- Girona-Barcelona	Ciclisme	Promilícies i hospitals
1937	Barcelona	Bàsquet	Joventuts Socialistes
1937	Barcelona	Boxa	ProMadrid

1937	Barcelona	Atletisme	ProEuskadi
1937	Barcelona	Natació	Desconegut
1938	Barcelona	Futbol	Refugiats i hospitals
1938	Barcelona	Atletisme	“

Font: Elaboració pròpia a partir d'*El Mundo Deportivo* (juliol 1936 - març 1938).

L'esport com a espectacle en temps de guerra: divertir-se o lluitar?

El manteniment de les competicions esportives en la rereguarda catalana –i, per descomptat en altres territoris com Galícia i Llevant– a partir de la tardor de 1936 ha estat igualment poc tractat des d'un punt de vista historiogràfic. És cert que s'han descrit en alguns casos les situacions d'un retorn aparent a la normalitat competitiva (Fernández, C., 1990), però gairebé mai s'han interpretat les raons. En el cas català, la recuperació de l'esport com a espectacle del lleure de masses, paral·lel al trauma de la guerra i en un moment de militarització creixent, de precarietat i amb la proximitat dels primers grans bombardeigs, no va resultar una situació fàcilment assumida pels diferents sectors socials i polítics emergents en el conflicte. No obstant això, es va fer realitat.

A la fi d'agost de 1936, la majoria de les entitats esportives van anunciar les seves intencions de reprendre el calendari competitiu habitual en la mesura que es pogués. La raó fonamental, una vegada finalitzat el període inicial i l'eclosió esportiva solidària que s'ha esmentat, va ser de caràcter econòmic, ja que la font d'ingressos habitual i el punt de contacte amb els aficionats i socis dels clubs no era un altre que la competició. En el cas de la FCF, que aglutinava la majoria i el nombre d'entitats més important, es va anunciar que l'inici del Campionat de Catalunya de Futbol tindria unes característiques especials: la unificació del preu de les entrades per a espectadors i una taxa del 25% de la taquilla que es destinaria a sufragar despeses del front de guerra. Així i tot, la realitat bèl·lica xocaria amb la voluntat de normalització competitiva dels clubs. Per una banda, cal no oblidar que la rereguarda havia de nodrir d'homes joves l'exèrcit; així és fàcil imaginar el descens progressiu d'associats (fonamentalment homes en la majoria de disciplines esportives), aficionats i espectadors. Només dos exemples: el F.C. Barcelona va passar de 7.719 socis (1936) a 3.000 (1939), mentre que l'Espanyol va fer públiques sengles ofertes per a menors de 15 anys –edat no militar– que volguessin ingressar com a socis al club

(Pujadas, X., 2004). Per una altra, la normalització de les competicions professionals suposava un cert dilema ètic i social entre el manteniment de l'espectacle en la rereguarda i la mort dels joves soldats al front. Per aquesta raó, el 21 de novembre de 1936, el Comissariat d'Educació Física i Esports del govern català, creat el mes d'agost, va ordenar la suspensió de tots els espectacles esportius a Catalunya a causa dels incidents entre seguidors en el partit Espanyol - Barça d'uns dies abans, però no es va dur a terme per la pressió sindical i pel temor a greus conseqüències en l'economia de les entitats.

Malgrat tot, encara a principis d'octubre de 1937, el tema de la moralitat de les competicions esportives va explotar. A l'Ateneu Enciclopèdic Popular –entitat de llarga tradició republicana, i influent en l'esquerra catalana des de principis de segle– es va organitzar un cicle de conferències sobre “esport, societat i guerra”. Alguns conferenciants, com el periodista Josep Torrens, van criticar l'esport professional en aquelles circumstàncies, ja que podia ser injust per als esportistes que servien al front, mentre uns altres seguien amb la seva activitat professional a la rereguarda (per tant, cobrant un sou). L'esport amateur, en canvi, era percebut com un promotor de la cultura física. Josep Soler Damians, comissari d'educació física, es va mostrar ambigu quan va proposar la suspensió de tota competició professional, alhora que intentava defensar els interessos econòmics dels grans clubs⁶. Sens dubte, la revolució social i l'intent de col·lectivització de les entitats esportives, tantes vegades remarcats per la historiografia tradicional, havien fracassat estrepitosament⁷.

Si bé durant 1936 i 1937, les competicions habituals es van mantenir amb algunes adaptacions en la majoria de disciplines com ara el futbol, natació, ciclisme, bàsquet o boxa⁸, en la segona meitat de 1937, la pro-

⁶ *Ídem*. (8-X-1937).

⁷ Les escasses referències a l'esport durant la guerra per part de les cròniques properes al règim franquista de la postguerra van insistir repetidament en el procés de col·lectivitzacions en els clubs i federacions durant el “período rojo” a la rereguarda republicana.

⁸ Una recerca exhaustiva a la premsa esportiva catalana dona com a resultat que en els sis mesos de 1936 es van celebrar 8 competicions federatives i semifinals, el 1937 se'n feren 19 i 6 durant el 1938. Els esports eren: futbol (11), natació i waterpolo (8), atletisme (3), beisbol (3), bàsquet (2), boxa (1), rugbi (2), rem (1), tennis (1) i ciclisme (1).

gressiva militarització d'esportistes i les baixes foren letals per al calendari professional (150 futbolistes, entre mobilitzats o desapareguts, del grup B de la primera categoria catalana). Amb tot, encara es van celebrar sengles torneigs de futbol: la Lliga Mediterrània (en substitució del campionat espanyol per raons territorials òbvies en una Espanya dividida), la Lliga Comarcal, la Copa Espanya Lliure i la Copa Catalunya.

Taula 2. Competicions esportives federatives o semifociales a la rereguarda catalana

Disciplina	1936	1937	1938
Futbol	1	6	4
Natació i waterpolo	4	4	-
Atletisme	-	3	-
Beisbol	1	1	1
Bàsquet	-	1	1
Boxa	-	1	-
Rugbi	1	1	-
Rem	1	-	-
Tenis	-	1	-
Ciclisme	-	1	-
TOTAL	8	19	6

Font: Elaboració pròpia a partir de premsa (juliol 1936 - març 1938).

La guerra esportiva en el front internacional

El redactor d'*El Mundo Deportivo*, Josep Torrens, afirmava l'octubre de 1937 que "l'esport no pot ser neutral en aquesta guerra"⁹. Efectivament, com ja hem dit anteriorment, el fenomen esportiu a la fi de la dècada de 1930 s'havia convertit en un element essencial de la societat de masses i, en conseqüència, el seu ús ideològic i el seu arrelament entre sectors polítics i socials enfrontats era habitual. Altrament, a Europa la utilització propagandística i institucional de l'esport com a fenomen massiu en un escenari bèl·lic era pràcticament inèdit.

⁹ El text de Torrens a: *El Mundo Deportivo* (8-X-1936).

En el cas de la Guerra Civil espanyola, la *guerra* esportiva dins de la contesa militar i diplomàtica es va posar de manifest obertament en la dimensió internacional del conflicte. Ho va fer com a element de publicitat a l'exterior, com a aglutinador de consciències i d'ajudes cap a la seva causa, i també, finalment, perquè era un àmbit de representació i homologació internacional per a un o l'altre bàndol. En aquest sentit, la utilització de l'esport va ser certament rellevant; va posar en evidència les institucions republicanes i les autoritats franquistes, de la mateixa manera que havia passat en altres terrenys, estratègies i habilitats.

No obstant això, la rellevància d'una *guerra* esportiva internacional que és paral·lela a la guerra en el front de batalla durant la contesa espanyola s'ha d'entendre, bàsicament, com una conseqüència de dues situacions específiques. La primera causa és la mateixa naturalesa civil de la guerra, ja que va propiciar l'existència de dues xarxes institucionals esportives paral·leles; és a dir, les institucions esportives que existien en el marc de l'Espanya republicana (vinculades a l'administració política de l'Estat o bé privades) van ser, en alguns casos, duplicades per les autoritats franquistes molt abans d'acabar la guerra durant l'escenari de construcció d'un nou estat totalitari, i també de la recerca d'una legitimitat internacional. La segona causa és la vinculació d'una àmplia xarxa d'entitats i associacions esportives de caràcter popular, i que estaven desenvolupades en algunes capitals espanyoles, amb altres federacions internacionals de caràcter popular o obrer. Des d'aquesta perspectiva, destaca la participació de combinats, equips i esportistes catalans en molts actes internacionals –de caràcter solidari i reivindicatiu, o bé, del calendari ordinari de l'esport obrer– en favor de la causa republicana. El setembre i octubre de 1936, les seleccions catalanes de futbol i bàsquet van competir a París i Toulouse convidades per la *Fédération Sportive Gymnique et du Travail* (FSGT). Durant l'any 1937, els actes es van repetir: selecció atlètica en el Cross de *l'Humanité* (París, febrer), selecció popular catalana de futbol contra selecció sindical francesa (París, març) i representació catalana i llevantina en l'Olimpíada Obrera d'Anvers (juliol), en aquest cas amb representants en nou disciplines.

Durant l'any 1938, la participació es va reduir a competicions en el Cross de *l'Humanité* i el Cross *Populaire* de París. En la majoria dels casos, quan els equips participants tornaven a Catalunya eren rebuts per les autoritats polítiques amb honors d'ambaixadors de la causa antifeixista. Tot i els esforços d'atletes i institucions –a principis de

1937, el Comissariat d'Educació Física va publicar la crida "Als esportistes de tot el Món!"¹⁰-, el front internacional esportiu fou guanyat per les autoritats franquistes a finals de 1937 quan va obtenir el reconeixement del Comitè Olímpic Internacional sobre la legitimitat d'un nou Comitè Olímpic Espanyol (COE) reorganitzat en territori insurrecte. Tot i l'existència normal del COE a Barcelona, el nou COE es va constituir el febrer de 1938 a Saragossa, i amb el general José Moscardó al capdavant. Això va succeir després que la premsa franquista anunciés amb pompa que l'autoritat olímpica internacional havia trencat "toda clase de relaciones y retirando toda autoridad a la representación roja", i va decidir atorgar-la al COE "de la España liberada"¹¹. Així doncs, més d'un any abans d'acabar la guerra, els representants de l'olimpisme internacional havien decidit legitimar la causa franquista en el front esportiu.

Conclusions: de l'estadi a la trinxera

Durant les dues dècades anteriors a l'esclat de la Guerra Civil, el fenomen esportiu a Catalunya, com a bona part d'Occident, havia sofert canvis importants: creixement associatiu, progressió d'infraestructures, massificació i espectacularització. De fet, s'havia convertit en un fenomen públic propi de la cultura moderna, i també en una part considerable de l'oci popular. A més, en general, la seva utilització ideològica al servei dels estats totalitaris i de múltiples sectors socials era un fet en un context de progressiva divisió política i social. Tot i així, l'ús de l'esport en un conflicte armat devastador com és una guerra, encara era una incògnita, malgrat les experiències alemanya, soviètica i italiana pel que fa a l'enquadrament de joves preparats per al xoc per mitjà de la preparació física en les organitzacions juvenils de masses.

¹⁰Vegeu el document "Als esportius de tot el món!", Sección Político Social (PS), Legajo. 274/3, Archivo Histórico Nacional, Sección Guerra Civil. En aquest manifest, el govern de la Generalitat fa una crida a la Solidaritat internacional amb la causa de la democràcia espanyola per mitjà de l'esport.

¹¹S'ha consultat la referència retrospectiva a: *Solidaridad Nacional* (27-IV-1939). La primera reunió del nou COE franquista es realitzà a Saragossa, l'11 de febrer de 1938, la qual cosa sembla reforçar la versió periodística de la publicació falangista. *Libro de Actas del COE* (1937-1938). Archivo del COE, Madrid.

A Catalunya –i sens dubte, en general, a Espanya–, la majoria de les bases associatives de l'esport popular (ateneus, seccions sindicals, partits, clubs de barri, entitats atlètiques i de gimnàstica popular, etc.) havien transmès missatges amb càrrega ideològica en els anys previs al conflicte, però s'allunyaven de l'ús militar de l'esport. L'experiència de l'organització de l'Olimpíada Popular de Barcelona, que s'havia preparat per a juliol de 1936 com a protesta als Jocs Olímpics de Berlín, i que va ser frustrada per l'alçament militar, es va construir sobre la base d'un discurs inequívocament antifeixista, però fonamentalment pacifista, antiracista i reformista. Com ja hem escrit en altres llocs, fins i tot els sectors comunistes i anarquistes catalans (Partit Obrer d'Unificació Marxista, Confederació Nacional del Treball, Joventuts Llibertàries) van criticar públicament l'Olimpíada Popular pel seu caràcter burgès i frontpopulista, ja que “no és obrera sinó popular”¹².

Tanmateix, la insurrecció militar de juliol i la guerra van canviar la situació, i van donar a l'esport i a l'educació física un protagonisme inèdit, com va passar amb tantes altres manifestacions culturals i socials. En l'àmbit institucional, la creació dels primers organismes esportius, públics i catalans, com ara l'Institut Català d'Educació Física i Esports (decret d'octubre de 1936), van reflectir aquest canvi. Es van veure obligats a desenvolupar la preparació física militar de les milícies i de l'Exèrcit Regular Republicà (1937), o bé, a regularitzar l'activitat esportiva pública en temps de guerra (Comissariat d'Educació Física), tot i no tenir cap experiència en aquest terreny¹³. L'ús militar de l'esport el van plantejar, fins i tot, organitzacions d'esquerra i anarquistes que tradicionalment s'oposaven a la pràctica de l'esport burgès (Joventuts Llibertàries i CNT), i van acabar enaltint l'esport –en els seus òrgans de premsa– com a exercici físic per al sosteniment de la revolució.

L'esport, de fet, que havia deixat de ser des de feia temps una activitat socialment reduïda, i es conformava nítidament com un element creixent de la cultura de masses, podia jugar un rol no menyspreable en una situació excepcional, com era el cas d'una guerra. Ho podia fer des del seu vessant de pràctica i preparació física o com a aglutinador d'identitats col·lectives i explosió d'emocions. L'esport oferia la possibilitat d'afavorir dos fronts essencials en una guerra moderna: el

¹² *La Batalla* (17-VII-1936).

¹³ El decret de creació de l'ICEFE es pot consultar a: *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 28-X-1937, pàg. 372-373.

militar, per mitjà de l'entrenament físic i mental, i el propagandístic i diplomàtic, per mitjà de l'espectacle de masses i la legitimització en el sistema esportiu internacional. Ambdós aspectes van ser rellevants en la rereguarda catalana durant la Guerra Civil espanyola. Sobretot, a causa de la maduresa que el fenomen esportiu havia arribat a assolir a Catalunya des de principis del segle XX, i també a l'arrelament que tenia en amplíssims sectors socials, polítics i sindicals. No per casualitat, l'experiència de la repressió des de les noves autoritats de la dictadura franquista cap a la xarxa associativa i institucional de l'esport a Catalunya va ser igualment rellevant i despietada a partir de 1939 (Pujadas, X. i Santacana, C., 1995; González Aja, T., 2002).

BIBLIOGRAFIA:

- CURBET, J. (1986), "El futbol a Girona durant la Guerra Civil", a *La Guerra Civil a les comarques de Girona*, Girona, CEHSG.
- FERNÁNDEZ SANTANDER, C. (1990), *El futbol durante la Guerra Civil y el Franquismo*, Madrid, Ed. San Martín.
- GONZÁLEZ AJA, T. (2002), "La política deportiva en España durante la República y el Franquismo", en *Sport y autoritarismos*, Madrid, Alianza.
- MARTIN, S. (2004), *Football and fascism. The national game under Mussolini*, New York, Berg Publishers.
- MUNDI, F. (1987), *El teatro de la guerra civil*, Barcelona, PPU.
- PUJADAS, X. i SANTACANA, C. (1991), *L'altra Olimpíada, Barcelona'36*, Barcelona, Llibres de l'Índex. Segona edició revisada: 2006.
- PUJADAS, X. i SANTACANA, C. (1992), "Del barrio al estadio. Aspectos de la sociabilidad deportiva en Catalunya en la década de los años treinta", en *Historia y Fuente oral*, número 7, pàg. 31-46, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- PUJADAS, X. i SANTACANA, C. (1995), *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya (1931-1975)*, vol. 2, Barcelona, Columna editorial i Diputació de Barcelona.
- PUJADAS, X. (2004), "Entre l'estadi i la trinxera. Desenvolupament i presència de l'activitat esportiva en la rereguarda catalana (1936-1939)", en *La Guerra Civil a Catalunya*, vol. 2, Barcelona, Ed. 62.
- SALA, R. (1993), *El cine en la España republicana durante la Guerra Civil*, Bilbao, Mensajero.
- SOLÉ SABATÉ, Josep M. i FINESTRES, Jordi (2006), *El Barça en guerra (1936-1939)*. Barcelona, Angle.